3.3. Nesutartinės atsakomybės už dirbtinį intelektą reglamentavimo ES aspektai

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir ES teisės institutas
Doc. dr. Loreta Šaltinytė
El. paštas losal@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-24-01-19

Santrauka*. Straipsnyje nagrinėjamas 2024 m. priimtų su dirbtiniu intelektu susijusių ES teisės aktų – Dirbtinio intelekto akto ir Atsakomybės už gaminius su trūkumais direktyvos – poveikis nesutartinės atsakomybės už dirbtinį intelektą reglamentavimui. Aptarus priežastis, kurios sąlygojo pokyčius, straipsnyje aptariamas modernizuotas teisinis reglamentavimas, jo poveikis ES valstybių narių, taip pat ir Lietuvos teisės sistemai, bei įvertinamos tolesnio reglamentavimo perspektyvos. Daroma išvada, kad modernizavus PLD direktyvą vartotojams bus lengviau reikšti ieškinius dėl gaminių su trūkumais sukeltos žalos atlyginimo. Tačiau kadangi ši direktyva taikoma tik tais atvejais, kai sprendžiamas klausimas dėl gaminio su trūkumais gamintojo ar platintojo atsakomybės, ir toliau neaišku, kaip bus reglamentuojami likę nesutartinės atsakomybės už DI aspektai. Efektyviausias būdas išspręsti šią problemą būtų priimti ES reglamentą, kuris nustatytų vienodas nesutartinės atsakomybės už DI sąlygas visose ES valstybėse narėse. Tokį sprendimą siūlo Europos Parlamento tyrimų biuras. Tačiau tai mažai tikėtina, nes valstybės narės nerodo politinės valios iš esmės keisti esamą nesutartinės atsakomybės reglamentavimo sistemą.*

Reikšminiai žodžiai: *Dirbtinis intelektas, žalos atlyginimas, dirbtinio intelekto aktas, gaminio atsakomybė, nesutartinės atsakomybės už dirbtinį intelektą direktyva.*

Įvadas

Pastarąjį dešimtmetį dirbtinio intelekto (toliau – DI) sistemų plėtra pakeitė sprendimų priėmimą srityse, kuriose žmogus buvo laikomas nepakeičiamu: tai ir ligų diagnostika, ir atranka į darbą, ir transportas, ir netgi švietimas bei teisinės paslaugos. Vis plačiau pritaikomos ir diegiamos DI sistemos paskatino diskusijas dėl poreikio atnaujinti ir teisinį nesutartinės atsakomybės reglamentavimą, patikslinant, kokiomis taisyklėmis reikėtų vadovautis tais atvejais, kai žala sukeliama naudojantis DI. Kol kas tokios situacijos yra santykinai retos, dėl to problemai suprasti Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija sukūrė internetinį registrą, kuriame registruojami įvykiai, kai žala kilo dalyvaujant dirbtiniam intelektui[1]. Šiuo metu į registrą įtraukta daugiau nei 11 tūkst. incidentų.

1 „OECD AI Incidents Monitor (AIM)“, (*OECD*), žiūrėta 2025 m. sausio 10 d., https://oecd.ai/en/incidents.

Panašiai kaip ir duomenų apsaugos atveju, Europos Sąjunga (toliau – ES) siekia veikti besiformuojantį teisinį DI reglamentavimo standartą taip, kad šios technologijos plėtra nedarytų nederamai neigiamo poveikio žmogaus interesų apsaugai[2]. Savo viziją šiuo klausimu Europos Komisija (toliau – EK) pristatė 2020 m. Baltojoje knygoje dėl dirbtinio intelekto[3], o Dirbtinio intelekto akto pasiūlymą ji pateikė dar 2021 m.[4]. Po metų jį papildė dviem pasiūlymais: 1) direktyvos dėl atsakomybės už gaminius su trūkumais[5]; ir 2) direktyvos dėl nesutartinės atsakomybės taisyklių pritaikymo dirbtiniam intelektui[6]. Šie pasiūlymai, išskyrus atsakomybės už dirbtinį intelektą direktyvą, buvo priimti ir įsigaliojo 2024 m.[7]. Šiam paketui priskiriamas ir automatinės įrangos direktyvą pakeitęs reglamentas 2023/1230[8], kuriame įtvirtintos taisyklės, kaip DI sistemas saugiai integruoti į mechaninę įrangą.

Šiais teisės aktais modernizuojama ir papildoma ES teisinio reglamentavimo sistema, atsižvelgiant į DI keliamus iššūkius, tikintis, kad ji leis deramai vertinti dirbtinio intelekto sukeltos ar jo nulemtos žalos atlyginimo klausimus. ES DI aktas apibrėžia DI plėtotojų ir taikytojų pareigas, o atsakomybės už netinkamos kokybės gaminius direktyva įtvirtina griežtą verslo subjektų atsakomybę už netinkamos kokybės gaminiais sukeltą žalą bei apibrėžia žalos, kurios atlyginimo galima tikėtis, rūšis. Atsakomybės už dirbtinį intelektą direktyvos pasiūlymas numatė kalte grindžiamą nesutartinę atsakomybę už žalą. Tačiau šis pasiūlymas buvo pateiktas likus keliems mėnesiams iki oficialaus viešo ChatGPT sistemos pristatymo. ChatGPT sistemos gebėjimai sukėlė abejones, ar pasirinkta nesutartinės atsakomybės reformos strategija vis dar atitinka skaitmeninio

---

2 Gerhard Wagner, „Liability Rules for the Digital Age – Aiming for the Brussels Effect", *Journal of European Tort Law*, Vol. 13(3) (2022): 191.

3 Europos Komisija, *Baltoji knyga. Dirbtinis intelektas. Europos požiūris į kompetenciją ir pasitikėjimą*, COM 2020 02 19 COM (2020)65 final, https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/ac957f13-53c6-11ea-aece-01aa75ed71a1.

4 Europos Komisija, „Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo nustatomos suderintos dirbtinio intelekto taisyklės (Dirbtinio intelekto aktas) ir iš dalies keičiami tam tikri Sąjungos teisėkūros procedūra priimti aktai, pasiūlymas", COM (2021)206 final 2021/0106(COD), 21.4.2021, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:52021PC0206.

5 Europos Komisija, „Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl atsakomybės už gaminius su trūkumais pasiūlymas", COM(2022) 495 final 2022/0302 (COD), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:52022PC0495.

6 Europos Komisija, „Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl nesutartinės civilinės atsakomybės taisyklių pritaikymo dirbtiniam intelektui (atsakomybės už dirbtinį intelektą direktyvos) pasiūlymas", COM(2022)496, 2022/0303COD, 2022.09.28, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:52022PC0496.

7 „2024 m. birželio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2024/1689, kuriuo nustatomos suderintos dirbtinio intelekto taisyklės ir iš dalies keičiami reglamentai (EB) Nr. 300/2008, (ES) Nr. 167/2013, (ES) Nr. 168/2013, (ES) 2018/858, ES (2018/1139 ir (ES) 2019/2144 ir direktyvos 2014/90/ES, (ES) 2016/767 ir (ES) 2020/1828 (Dirbtinio intelekto aktas)", įsigaliojo 2024.08.01, OL L, 2024/1689, 12.7.2024, ELI: *http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj*; „2024 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2024/2853 dėl atsakomybės už gaminius su trūkumais, kuria panaikinama Tarybos direktyva 85/374/EEB", įsigaliojo 2024.12.09, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2024/2853/oj.

8 „2023 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1230 dėl mašinų, kuriuo panaikinamos Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/42/EB ir Tarybos direktyva 73/361/EEB", OJ L 165, 29.6.2023, p. 1–102, ELI: http://data.europa.eu/eli/reg/2023/1230/oj.

amžiaus diktuojamus teisinio reglamentavimo poreikius[9].

Straipsnyje analizuojama, kaip 2024 m. priimti ES teisės aktai pakeitė teisinį deliktinės atsakomybės reglamentavimą. Aptarus priežastis, dėl kurių deliktinės atsakomybės sistema netinka vertinant nesutartinės atsakomybės už DI klausimus, straipsnyje aptariamas modernizuotas teisinis reglamentavimas, jo poveikis ES valstybių narių, taip pat ir Lietuvos teisės sistemai, bei įvertinamos tolesnio reglamentavimo perspektyvos.

3.3.1. Reformos priežastys

Šiuo metu tebegaliojančios deliktinės atsakomybės taisyklės neatitinka dirbtinio intelekto, robotikos, daiktų interneto specifikos ir dėl to jos nepadeda nustatyti atsakingo už žalą asmens taip, kad rezultatas atrodytų teisingas[10]. Pavyzdžiui, dar devintajame dešimtmetyje spindulinės terapijos aparatas dėl kodavimo klaidos vėžio pacientams paskyrė pernelyg didelę radiacijos dozę, nuo kurios šeši pacientai mirė. Iki šiol diskutuojama, kas turėtų atsakyti už šią žalą, nes mirtį nulėmusi klaida galėjo atsirasti dėl to, kad kai kurios ligoninės savo iniciatyva atnaujino programinę aparato įrangą[11].

Be to, dabartinės taisyklės nenumato galimybės atsakingais už žalą pripažinti robotus ir DI, tad atsakomybė už jų veikimą ar neveikimą kyla fiziniams ar juridiniams asmenims. Gamintojai, savininkai ar robotų technologijų naudotojai gali būti pripažinti atsakingais už robotų sukeltą žalą, jei pripažįstama, kad jie nesielgė kaip rūpestingi asmenys, t. y. nesiėmė deramų priemonių žalingam robotų elgesiui užkirsti. Jei robotus būtų galima pripažinti didesnio pavojaus šaltiniu, atitinkamiems asmenims taip pat galėtų kilti griežta atsakomybė už robotų veiksmus ar neveikimą pagal nacionalinę teisę, jei ši tokią atsakomybės rūšį numato.

Tačiau gali būti sudėtinga įrodyti priežastinį ryšį tarp žmogaus elgesio ir žalos, kurią gali sukelti robotų technologijos, ypač jei negalima visiškai kontroliuoti roboto elgesio. Žalą gali nulemti veiksnių daugetas arba nenuspėjamas, naujai susiformavęs elgesio būdas, t. y. toks elgesys, kurio kūrėjas negalėjo nuspėti, kuris formuojasi dėl sistemos komponentų bendravimo su veiklos aplinka.

Šiomis aplinkybėmis teisinės atsakomybės rizika tampa neprognozuojama arba sunkiai prognozuojama, todėl už žalą teisiniu požiūriu atsakingas asmuo gali likti apskritai nenustatytas. Tai lemia, kad įprastas teisinis reglamentavimas nėra optimalus nustatant, kas ir kokia apimtimi turėtų atsakyti už žalą, kylančią dalyvaujant DI[12].

---

9 Claudio Novelli, et al., „Generative AI in EU Law: Liability, Privacy, Intellectual Property, and Cybersecurity“, *Computer Law & Security Review* volume 55 (2024): 3, http://dx.doi.org/10.1016/j.clsr.2024.106066.

10 Europos Komisija, „Ataskaita dėl dirbtinio intelekto, daiktų interneto ir robotikos poveikio saugai ir atsakomybei“, COM (2020)64 Final, 2020.02.19, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0064.

11 Mykytyn, K., Mykytyn, P., Slinkman C.W., „Expert Systems: A Question of Liability?“, *MIS Quarterly* Vol.14, No.1 (1990): 27-42.

12 Guido Noto La Diega and Leonardo C T Bezerra, „Can there be responsible AI without AI liability? Incentivizing

3.3.2. Teisinis reglamentavimas iki aptariamo pakeitimo

Iki aptariamų pakeitimų galiojęs teisinis reglamentavimas buvo įtvirtintas Gaminio atsakomybės direktyvoje (angl. *Product Liability Directive*, *PLD*)[13], o nacionalinės atsakomybės už gaminio su trūkumais normos buvo taikomos kartu su direktyvos normomis.

Pagal asmens elgesį valstybių narių teisės aktai numatė kelis atsakomybės variantus. Kalte grindžiamos deliktinės atsakomybės sistemos reikalauja įrodyti žalą, žalą sukėlusio asmens kaltę ir priežastinį ryšį tarp žalos ir ją sukėlusio asmens elgesio. Nukentėjusysis taip pat gali remtis arba gamintojo / importuotojo griežta atsakomybe, arba savininko / valdytojo atsakomybe be kaltės. Pagal šias taisykles už elgesį turi atsakyti asmuo, nepaisant jo kaltės.

Toks teisinis reglamentavimas Europos valstybėse sudarė prielaidas vienu metu egzistuoti trims žalos atlyginimo sistemoms: 1) kalte grindžiamai atsakomybės sistemai; 2) griežtos atsakomybės sistemai; ir 3) gamintojo atsakomybės už gaminio su trūkumais sukeltą žalą sistemai.

Tiriant prielaidas teisiniam reglamentavimui keisti, buvo įvardyti keli tokio teisinio reglamentavimo trūkumai, dėl kurių jį buvo sudėtinga taikyti skaitmeninių technologijų ir ypač dirbtinio intelekto atveju[14]. Pirma, nors skaitmeninis turinys, programinė įranga ir duomenys turi itin reikšmingos įtakos tam, kaip veikia nemažai naujų įrenginių, buvo neaišku, kokiais atvejais jie gali būti pripažįstami gaminiais pagal PLD ir atitinkamai ar PLD gali būti taikoma tada, kai žalą asmeniui sukelia programinė įranga ar jos atnaujinimai.

Antra, naujos technologijos kuria naują riziką, pvz., programinės įrangos atnaujinimai sudarė galimybę gaminį keisti į jį įvedant naujus duomenis, o tai daro įtaką kibernetinio saugumo rizikai. PLD numatė tik kompensaciją už fizinę ar turtinę žalą.

Trečia, dėl specifinių dirbtinio intelekto ypatumų (skaidrumo trūkumų, autonominio elgesio, nuolatinio prisitaikymo, nenuspėjamumo) buvo ypač sudėtinga įrodyti taikytinas nesutartinės atsakomybės sąlygas: kad patirta žala, atsakovo veiksmai ar neveikimas buvo netinkami ir tai, kad žalą ir atsakovo elgesį sieja priežastinis ryšys, arba įrodyti žalą, gaminio trūkumą ir priežastinį ryšį. Dėl DI ypatumų nukentėjusiesiems įrodyti gamintojo ar daikto savininko kaltę ir priežastinį ryšį yra pernelyg sunku arba netgi neįmanoma[15]. Savo ruožtu tai lėmė riziką, kad išsi-

generative AI safety through ex-post tort liability under the EU I liability directive", *International Journal of Law and Information Technology* 32(1) (2024), https://doi.org/10.1093/ijlit/eaae021.

13 „Direktyva 85/374/EB Tarybos Direktyva dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo". Ją pakeitė „2024 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2024/2853, dėl atsakomybės už gaminius su trūkumais, kuria panaikinama Tarybos direktyva 85/374/EEB (Tekstas svarbus EEE)". *OL L, 2024/2853,* 18.11.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/dir/2024/2853/oj.

14 COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT, „Evaluation of Council Directive 85/374/EEC of 25 July 1985 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products", Brussels, 7.5.2018 SWD(2018) 157 final. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52018SC0157.

15 Žr. Europos Komisija, „Ataskaita dėl dirbtinio intelekto, daiktų interneto ir robotikos poveikio saugai ir atsakomybei", COM (2020)64 Final, 2020.02.19, 10 nuoroda. Taip pat žr. European Commission, „Impact assessment report, Accompanying the Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on liability for defective products", COM(2022) 495 final.

skirs nacionalinių teismų požiūris į šių atsakomybės sąlygų taikymą aptariamais atvejais, o dėl to teisinė atsakomybė už žalą ES būtų dar labiau fragmentuota[16]. Tai reikštų, jog už to paties gaminio skirtingose valstybėse narėse sukeltą tokią pat žalą būtų atlyginama skirtingai.

Europos Komisija nesutartinės atsakomybės teisinį reglamentavimą ėmėsi reformuoti dviem teisės aktais. Pirma, Komisija pateikė pasiūlymą modernizuoti PLD atsižvelgiant į skaitmeninių technologijų ypatumus ir išlaikant direktyvoje įtvirtintą koncepciją, kad teisinis deliktinės atsakomybės reglamentavimas neturėtų priklausyti nuo žalą sukėlusios technologijos pobūdžio. Poreikis keisti PLD direktyvą buvo akivaizdus atsižvelgiant į tai, kad ji galiojo nuo 1985 m. (Nr. 85/374/EEB). Be to, EK pateikė atskirą nesutartinės atsakomybės už dirbtinį intelektą direktyvos pasiūlymą.

3.3.3. PLD direktyvos pakeitimas

Pirmuoju pasiūlymu atnaujinta PLD direktyva modernizuoja taisykles dėl gamintojo griežtos atsakomybės už gaminius su trūkumais, įskaitant ir atnaujintus gaminius, taip užtikrindama, kad dėl tokių gaminių nukentėjusiesiems bus sąžiningai ir teisingai kompensuota už patirtą žalą. Itin reikšminga pakeistos direktyvos naujovė – pripažįstama, kad programinė įranga taip pat patenka į jos taikymo sritį.

Pakeista direktyva lengvina nukentėjusiesiems nuo gaminių, įskaitant ir veikiančius su DI pagalba, galimybę reikšti žalos atlyginimo ieškinį gamintojams. PLD harmonizavo atsakomybės be kaltės (griežtos atsakomybės) taisykles vartotojų žalos atlyginimo ieškiniams dėl gaminių sukeltos žalos atlyginimo. Ji numatė, kad gamintojas atsako už gaminiu su trūkumais sukeltą žalą, jei nukentėjusysis įrodo, jog jis patyrė žalą dėl to, kad gaminys buvo su trūkumais. PLD direktyva numato, kad tokie ieškiniai gali būti reiškiami per dešimt metų nuo gaminio pateikimo rinkai[17], jiems taikomas trejų metų senaties terminas[18].

Siekiant palengvinti galimybę ieškovams reikšti žalos atlyginimo ieškinius, PLD direktyvos 10 str. įtvirtintos dvi prezumpcijos: gaminio trūkumo prezumpcija (10 str. 2 d.) ir priežastinio ryšio tarp gaminio trūkumo ir žalos prezumpcija (10 str. 3 d.). Priežastinis ryšys tarp gaminio trūkumų ir žalos preziumuojamas, jeigu nustatoma, kad gaminys turi trūkumų ir padaryta žala yra tokios rūšies, kuri paprastai atitinka aptariamą trūkumą (10 str. 3 d.). Direktyva leidžia abi prezumpcijas taikyti kartu, jeigu: a) norėdamas įrodyti gaminio trūkumus arba priežastinį ryšį, arba abu, ieškovas susiduria su pernelyg dideliais sunkumais dėl techninio ar mokslinio sudėtingumo; ir b) jei ieškovas įrodo, jog yra tikėtina, kad gaminys turi trūkumų arba, kad esama priežastinio

16 Žr. Europos Komisija, „Ataskaita dėl dirbtinio intelekto, daiktų interneto ir robotikos poveikio saugai ir atsakomybei“, COM (2020)64 Final, 2020.02.19, 10 nuoroda. Taip pat žr. European Commission, „Impact assessment report, Accompanying the Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on liability for defective products“, COM(2022) 495 final.

17 PLD direktyva, 17 str., 57 konstatuojamoji dalis.

18 PLD direktyva, 16 str.

ryšio tarp gaminio trūkumų ir žalos, arba abu šiuos aspektus. Tad tam, kad galėtų pasiremti šiomis prezumpcijomis, pareiškėjas turi įrodyti, kad trūkumas buvo tikėtinas ir kad gaminys prisidėjo prie žalos. Visgi atsakovui turi būti suteikta galimybė nuneigti visas prezumpcijas, įskaitant ir tai, ar apskritai yra prielaidos jas taikyti (PLD direktyvos 48 konstatuojamoji dalis)[19]. Naujoji PLD direktyva gamintojams leidžia išvengti atsakomybės, jei gaminio gaminimo metu jų turimos mokslo ir techninės žinios, nustatytos remiantis pažangiausiomis objektyviomis žiniomis, buvo tokios, kad trūkumų nebuvo įmanoma nustatyti[20]. Visgi įgyvendindamos direktyvą valstybės narės šios išimties gali ir nenumatyti (PLD 18 str.).

Be to, naujoji PLD fiziniams asmenims numato teisę į naujas atlygintinos žalos rūšis. Pavyzdžiui, ji aiškiai pripažįsta teisę gauti žalos atlyginimą už medicininiu požiūriu pripažintą žalą psichinei sveikatai ir žalą dėl duomenų sunaikinimo ar sugadinimo, jei tokie duomenys nėra naudojami profesiniais tikslais[21].

Pagaliau naujoje PLD įvardinti nauji kriterijai, į kuriuos teismai turi atsižvelgti vertindami, ar gaminys yra su trūkumais: a) ar gaminys atitinka taikytinus gaminio saugos reikalavimus; b)gaminio bet kokio gebėjimo toliau mokytis ar įgyti naujų savybių po pateikimo rinkai arba pradėjus naudoti poveikį (PLD 7 str.).

3.3.4. Atsakomybės už DI direktyvos pasiūlymas

Antrajame specialiai DI atsakomybei skirtame direktyvos projekte[22] įvardijamos sąlygos, kuriomis asmenys galėtų reikšti ieškinius dėl atsakomybės už DI valdomais gaminiais ir paslaugomis sukeltą žalą. Pasiūlytu teisės aktu siekta užtikrinti, kad nukentėjusieji nuo DI sistemų ES turėtų ne mažesnę teisinę apsaugą nei nukentėjusieji dėl neigiamo kitų technologijų poveikio. Todėl pasiūlyme galima rasti specialią teisę – kilus įtarimui, kad žalą galėjo sukelti DI sistema, nacionaliniams teismams suteikiama teisė pareikalauti, jog už DI atsakingas asmuo pateiktų įrodymus apie jos veikimą[23].

Kitaip nei DI akto ir PLD direktyvos atveju, neaišku, ar šis pasiūlymas bus priimtas. Jis kelia daug diskusijų dėl tinkamumo, santykio su Dirbtinio intelekto aktu ir nacionaliniu teisiniu reglamentavimu bei, galiausiai, abejonių, ar jis dar labiau neapsunkins ir šiaip gana vangios inovacijų plėtros ES[24].

---

19 Žr. Samar Abbas Nawaz, „The Proposed EU AI Liability Rules: Ease or Burden?“, 2022 lapkričio 7 d., https://www.europeanlawblog.eu/pub/the-proposed-eu-ai-liability-rules-ease-or-burden/release/1.

20 PLD direktyva, 52 konstatuojamoji dalis.

21 PLD 6 str. 1 d.

22 Nesutartinės atsakomybės už DI direktyvos pasiūlymas, 6 nuoroda.

23 European Commission, „Proposal for a Directive of the European Parliament nd the Council, on adapting non-contractual civil liability rules to artiicial intelligence (AI liability Directive)“, COM(2022) 496 final, explanatory memorandum. Article 3.

24 Žr. „Insurance Europe calls on the European Commission to withdraw Artificial Intelligence Liability Directive“, žiūrėta 2025 m. sausio 10 d., https://www.insuranceeurope.eu/news/3228/insurance-europe-calls-on-the-euro-

Atsakomybės už DI direktyva pasiūlyta siekiant harmonizuoti kalte grindžiamos atsakomybės taisykles. Lengvinant asmenų galimybes reikšti ieškinius dėl žalos, kurią sukėlė DI, atlyginimo, pasiūlytos įrodinėjimą lengvinančios priemonės – atsakovo pareiga pateikti įrodymus apie didelės rizikos DI sistemas ir taisyklę dėl įrodinėjimo naštos. Tam tikrais atvejais buvo numatyta nuginčijama prezumpcija dėl priežastinio ryšio tarp atsakovo (DI tiekėjo arba diegėjo, angl. *deployer arba provider*) kaltės ir DI sistemos sukurto (ar nesukurto) rezultato.

DI atsakomybės direktyva turi būti taikoma kartu su DI aktu ir PLD, o jos efektyvumas priklauso nuo to, kaip apibrėžiama DI sistemų sąvoka, ar tam tikros sistemos bus priskiriamos „aukštesnės rizikos" sistemoms, kaip jas apibrėžia DI aktas. Šios pagrindinės sąvokos buvo intensyvių derybų ir pakeitimų objektas, o tai turėtų atsispindėti ir atsakomybės už DI direktyvoje. Tad kol DI aktas nebuvo priimtas, teisėkūros procesas dėl šios direktyvos priėmimo taip pat nejudėjo.

Be to, atnaujinta PLD dabar aiškiai apima programinę įrangą ir jos vystytojus ir aptaria žalą dėl duomenų sunaikinimo ar sugadinimo, o ši naujovė leido suabejoti, ar DI atsakomybės direktyva nedubliuotų PLD taikymo srities, taigi ar ji apskritai reikalinga[25]. Atsižvelgdamas į tai, Europos Parlamento (toliau – EP) JURI (teisėkūros) komitetas 2024 m. paprašė papildomo šio direktyvos pasiūlymo poveikio vertinimo tyrimo.

EP Tyrimų tarnybos tyrimas šiuo klausimu buvo paskelbtas 2024 m. rugsėjo 19 d.[26]. Jame gana kritiškai atsiliepiama apie EK atlikto poveikio vertinimo trūkumus, įvardijant tiek neišsamią diskusiją apie galimus teisinio reglamentavimo variantus, sutrumpintą kaštų ir naudos analizę, ypač kiek tai susiję su galimybe taikyti griežtą atsakomybę už DI. Tyrimo išvada – atskiras nesutartinę atsakomybę už DI reglamentuojantis teisės aktas yra reikalingas, tačiau tai turi būti ne direktyva, o reglamentas, o jo taikymo sritis turėtų būti išplėsta ir apimti bendros paskirties aukšto poveikio DI sistemas ir programinę įrangą apskritai, ne tik susijusią su DI[27]. Taip būtų užkirstas kelias rinkos fragmentacijai ir teisinio reglamentavimo sistema ES būtų aiškesnė visoje ES[28].

Be to, tyrime siūloma plėsti atlygintinos žalos rūšis. Pagal PLD atlyginama tik žala vartotojų turtui, sveikatai ir gyvybei, o atsakomybės už DI direktyva leistų atlyginti ir žalą dėl diskriminacijos, kitų pagrindinių teisių pažeidimo, taip pat ir intelektinės nuosavybės teisių pažeidimų bei su asmeniu susijusią žalą. Be to, ši direktyva leistų prašyti atlyginti ir grynai ekonominę žalą, ir su tvarumu susijusius nuostolius (pvz., dėl padidėjusių energijos ir vandens sąnaudų).

Galiausiai tyrime siūloma aiškiai įvardinti, jog DI akte įtvirtintos pareigos užtikrinti, kad

---

pean-commission-to-withdraw-artificial-intelligence-liability-directive.

25 Andrew Swarbick, „Artificial intelligence and liability: Key takeaways from recent EU legislative initiatives", July 2024, https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/7052eff6/artificial-intelligence-and-liability.

26 EPRS study, „Complementary impact assessment, Proposal for a directive on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence", 2024 m. rugsėjo 19 d., https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU(2024)762861.

27 *Ibid*.

28 *Ibid*.

dirbtinį intelektą prižiūrėtų žmogus (Akto 14 str. bei 26 str. 2 ir 5 d.) pažeidimas reikštų, jog nebereikia atskirai nustatinėti priežastinio ryšio tarp dirbtinio intelekto veikimo ir žalos[29].

Kaip ir tikėtasi, dėl išsakytos kritikos Europos Komisija 2025-02-11 atsiėmė atsakomybės už DI direktyvos pasiūlymą ir pranešė apie ketinimą pateikti kitą pasiūlymą arba ieškoti kito sprendimo[30]. Tai reiškia, kad vis dar neaišku, kaip ES bus reglamentuojama deliktinė asmenų atsakomybė dėl dirbtinio intelekto. Nors 2024 m. pavyko pasistūmėti priėmus DI aktą ir modernizavus PLD, didelė su DI susijusių teisinių santykių dalis ES lygmeniu lieka nesureglamentuota.

3.3.5. Poveikis Lietuvos teisės sistemai

Nors su DI susijusi nesutartinę atsakomybę reglamentuojanti teisinė bazė nebaigta kurti, 2024 m. priimta atnaujinta PLD direktyva, tikėtina, reikšmingai lems tolesnę teisinės sistemos raidą. Teisinės atsakomybės modelių įvairovė ES valstybėse narėse sunkina galimybę prognozuoti naujų gaminių diegimo riziką, tačiau ginčų dėl žalos atlyginimo už netinkamos kokybės gaminius bylų tiek Europoje, tiek ir Lietuvoje ir šiaip nebuvo daug[31].

Atnaujintoje PLD direktyvoje įtvirtintos nuostatos atspindi šiuolaikinius poreikius ir stiprina asmenų apsaugą, nes lengvina asmenų galimybę įrodyti reikalaujamas teisinės atsakomybės sąlygas sudėtingose bylose, išlaikant teisėtų gamintojų ir nukentėjusiųjų interesų pusiausvyrą. Tikėtina, kad dėl šių pakeitimų ateityje bylų skaičius ES dėl netinkamos kokybės gaminio sukeltos žalos atlyginimo turėtų kiek padidėti.

Kadangi atnaujintoji PLD išlieka direktyva, per dvejus metus nuo jos paskelbimo Oficialiajame leidinyje, t. y. iki 2026 m. spalio mėn., visos valstybės narės turės perkelti jos nuostatas į nacionalinę teisę. Direktyva neleidžia valstybėms narėms reikšmingai nukrypti nuo jos nuostatų, joms privalomas direktyvos tikslas. Direktyvos nuostatos bus taikomos tik tiems gaminiams, kurie bus pateikti į rinką, kai baigsis direktyvos perkėlimo terminas.

Išvados

1. 2024 m. priėmus DI aktą ir PLD direktyvą reikšmingai pasistūmėta nustatant naujas moderniems teisiniams santykiams plėtotis būtinas elgesio taisykles. Naujoji PLD direktyva užpildo jau seniai pastebėtas teisinio reglamentavimo spragas, lengvindama galimybę reikšti ieškinius gamintojams ir tikimybę įrodyti atsakomybės sąlygas. Tačiau ir toliau trūksta aiškumo dėl to, kuria linkme pakryps atsakomybės už DI direktyvos priėmimo klausimas. Efektyvesniam atsakomybės už DI reglamentavimui direktyvos nepakanka, būtina

29 EPRS study, *supra note*, 26: 17–18.

30 „Tackling AI liability: Insights from the latest EPRS study“, Linklaters study, žiūrėta 2025 m. sausio 10 d., https://www.linklaters.com/en/insights/blogs/productliabilitylinks/2024/september/tackling-ai-liability.

31 Martin Ueffing, „Directive 85/374 – European victory or a defective product itself?“, *MaRBLe Research Papers* Vol 4 (2013), https://openjournals.maastrichtuniversity.nl/Marble/article/view/167/115.

radikalesnė intervencija į valstybių narių deliktinės atsakomybės sistemas, tad panašiai kaip ir duomenų apsaugos atveju reikia ES reglamento, kuris nustatytų vienodas nesutartinės atsakomybės sąlygas visose ES valstybėse narėse. Tačiau politinės valios šiam žingsniui gali pritrūkti.

2. Modernizuota PLD direktyva reikšmingai palengvinta vartotojų galimybę reikšti ieškinius dėl gaminių su trūkumais sukeltos žalos atlyginimo. Pirma, galimų atsakomybės už žalą subjektų gerokai padaugėjo, aiškiai įvardijus, kad gaminiu pripažįstama ir programinė įranga. Antra, direktyvoje įtvirtintos dvi įrodinėjimo prezumpcijos reikšmingai lengvina bylinėjimosi procesą vartotojams. Trečia, kaip kompensuotina pripažįstama ir medicininiu požiūriu įrodyta psichinė žala.
3. Tačiau ir toliau neaišku, kaip ES bus reglamentuojama nesutartinė atsakomybė už DI. Nors 2024 m. pavyko pasistūmėti priėmus DI aktą ir modernizavus PLD, didelė teisinių santykių dalis ES lygmeniu lieka nereglamentuota. Nesutartinės atsakomybės už DI direktyvos pasiūlymo priėmimo perspektyvos neaiškios, nors atskiras, specialiai atsakomybę už DI reglamentuojantis teisės aktas yra reikalingas. Kadangi pagal PLD atsako tik profesionalai ir ekonominiai operatoriai, neaišku, kas turėtų atsakyti, jei žalą pasinaudodamas DI sukeltų neprofesionalus vartotojas. Be to, pagal PLD atlyginamų žalos atvejų yra mažiau nei atsakomybės už DI pasiūlyme. Tad, kadangi nėra bendro visoms ES valstybėms teisės akto dėl DI atsakomybės, išlieka nepageidaujamos teisinės fragmentacijos nesutartinės atsakomybės ES valstybėse narėse rizika.
4. Europos Parlamento tyrimų biuro atliktas papildomas nesutartinės atsakomybės už DI vertinimas byloja apie poreikį ES aktyviai harmonizuoti valstybių deliktinės atsakomybės sistemas. Siekis suderinti Dirbtinio intelekto aktą ir PLD, taip pat raginimas plėsti taikymo sritį ir padaryti teisinį reglamentavimą aiškesnį užtikrintų, kad teisinis nesutartinės atsakomybės režimas neatsiliktų nuo technologinės pažangos. Tačiau pasiūlymas dėl griežtos atsakomybės režimo taikymo ir vartotojams bei pasiūlymas pakeisti teisės akto formą ir jį priimti kaip reglamentą atrodo pernelyg progresyvūs. Nors juos priėmus būtų lengviau vienodai taikyti teisę valstybėse narėse, jį priimti gali būti pernelyg sudėtinga dėl gana intensyvios intervencijos į nacionalines valstybių narių deliktų teisės sistemas.

Challenges of Developing Regulation of Non-Contractual Liability for Artificial Intelligence in the EU

Mykolas Romeris University Law School
International and EU Law Institute
Assoc. Prof. dr. Loreta Šaltinytė
E-mail: losal@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-24-01-19

Summary*. This Article explores the developing framework of legal EU regulation on liability for AI – related damage. It analyses the changes to the legal regulation of non-contractual liability that have been introduced by the modernized product liability directive and the relationship between the modernized EU Product liability directive and the discussions surrounding the proposal of non-contractual liability for artificial intelligence directive. Having discussed the reasons why the existing tort liability system is inadequate for the assessment of non-contractual liability for AI, the article analyses the modernised legal regulation of EU, its impact on the legal system of the EU Member States, including Lithuania, and assesses the prospects of its development. It concludes that the modernised PLD Directive has made it significantly easier for consumers to initiate claims for damage caused by defective products. Nevertheless, this does not replace the need for separate legal act governing liability for AI. A choice of EU Regulation rather than a directive is preferable, however, the political will for this step may be missing.*

Keywords: *Artificial intelligence, compensation of damage, AI act, product liability, Artificial intelligence liability directive.*

LIETUVOS TEISĖ

2024

Esminiai pokyčiai

Redaktoriai:
Prof. dr. Lyra Jakulevičienė, Prof. dr. Vytautas Sinkevičius

Vykdančioji redaktorė
Dr. Kristina Kenstavičienė

Redakcinės kolegijos nariai:
Prof. dr. Virginijus Bitė
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės institutas)
Prof. dr. Saulius Katuoka
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas)
Prof. dr. Jolanta Zajančkauskienė
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso institutas)
Doc. dr. Juozas Valčiukas
(Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Viešosios teisės institutas)

Recenzentai:
Prof. dr. Lina Mikalonienė (Mykolo Romerio universitetas)
Doc. dr. Marijus Šalčius (Vytauto Didžiojo universitetas)

ISSN 2669-137X (spausdintas)
ISSN 2669-1388 (internete)

© Autorių kolektyvas, 2024
© Mykolo Romerio universitetas, 2024